View the original article

СУСПІЛЬСТВО

Микола Руденко. Філософ, співзасновник УГГ. За що його переслідували в СРСР

Ірина Штогрін

31 жовтня 2026, 20:39

До 50-ї річниці створення Української Гельсінської групи Радіо Свобода нагадує про те, з якою метою українські інтелектуали створили цю організацію, що вони робили і чому їх так люто переслідував радянський режим.

▸ Українська Гельсінська група (УГГ)

Філософ Микола Руденко

Він народився на Донбасі, воював з гітлерівським нацизмом, писав вірші й фантастику, відмовлявся зводити наклепи на невинуватих, його перестали друкувати та взяли під нагляд. Микола Руденко, співзасновник Української Гельсінської групи, письменник-фантаст, правозахисник і дисидент. Його доля розбиває усі стереотипи кремлівської пропаганди.

(Уперше цей текст був опублікований у 2016 році)

Микола Руденко народився у лихі часи **19 грудня 1920 року в селі Юр'ївка тогочасного Луганського повіту**.

Батько працював у шахті, мати ж обробляла землю, вирощуючи необхідне для неголодного життя родини. Вибух метану забрав у хлопчика батька, а через деякий час Миколка у грі пошкодив ліве око.

Та ні проблеми із зором, ні бідність та голод не відібрали у хлопця бажання вчитися. У сьомому класі Микола Руденко почав писати вірші, які навіть друкували у газетах.

Незабаром Руденко взяв участь у загальноукраїнському конкурсі юних поетів і виборов чималу стипендію та право вступати до вищого навчального закладу.

Микола Руденко, поет, письменник, філософ, футуролог, співзасновник і Голова Української Гельсінської групи, політв'язень часів СРСР

Проте відмінника на українську філологію Київського університету не взяли. На той час наркома освіти УРСР **Володимира Затонського**, який вручав Миколі стипендію, вже репресували, тож обіцянка вступу могла залишитися цяцянкою.

Та за Руденка вступився поет **Леонід Первомайський** і хлопця взяли… на російську філологію.

Щоправда, провчився Микола Руденко лише місяць, бо написав заяву і пішов до війська, приховавши, що бачить фактично лише одним оком.

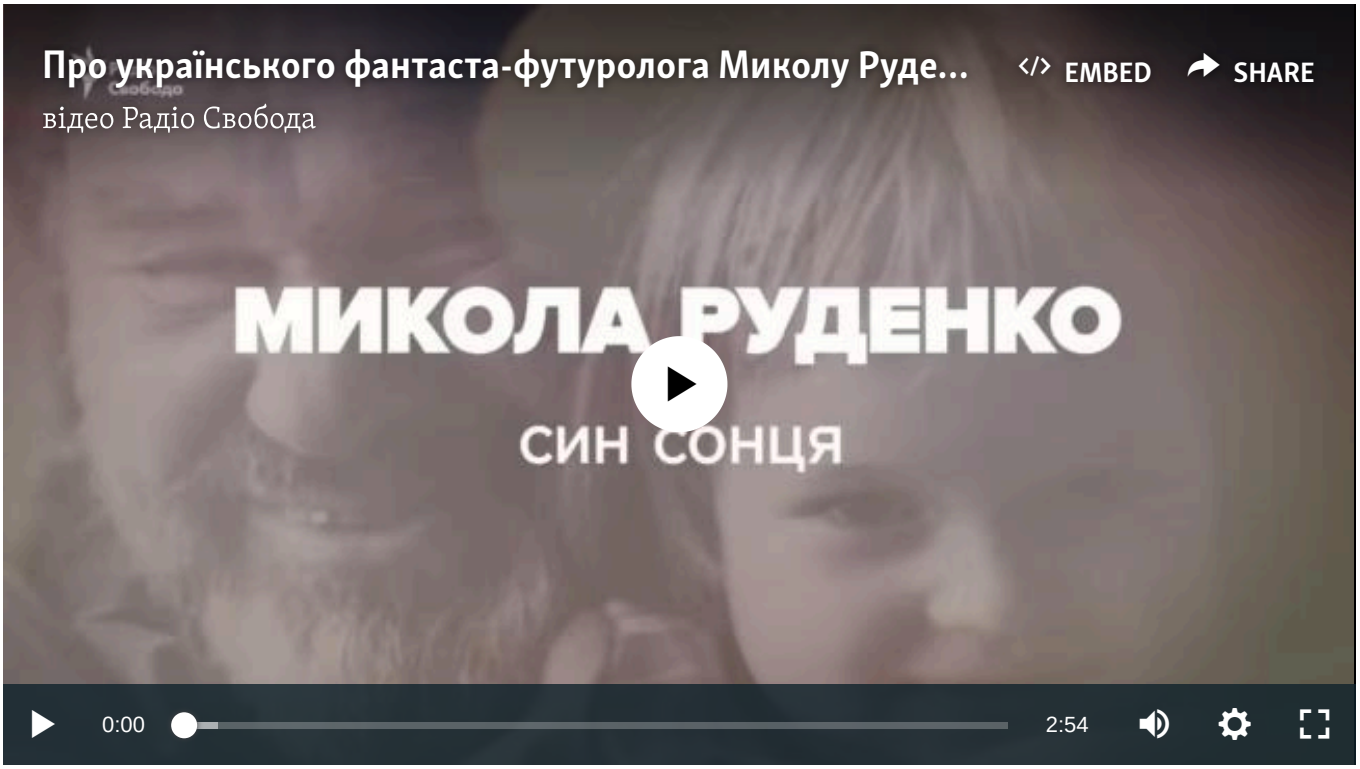

ЗАВАНТАЖИТИ

Війну Руденко пройшов політруком, мав тяжке поранення. І хоча лікарі казали, що не буде ходити, на ноги встав. А після демобілізації одразу почав писати і швидко здобув усі привілеї письменника-фронтовика. Навіть став парторгом Спілки письменників України.

Але Руденко відмовився давати негативні характеристики на репресованих колег, зокрема, єврейських письменників, звинувачених у «космополітизмі» і тим самим потрапив під пильне око «органів».

Микола Руденко у 1947 році

XX з'їзд «розкрив очі»

Проте крута зміна світогляду відбулася у Миколи Руденка після XX з'їзду, на якому «розвінчали культ особи Сталіна».

Руденко перечитав усього Маркса, і навіть ті праці, які замовчувалися офіційною радянською ідеологією, та зробив висновки, що СРСР будувався на хибній основі.

Микола Руденко зробив висновок, що Маркс помилися щодо походження додаткової вартості, й наголосив, що основою економіки є земля.

Руденко виклав свої погляди у статті і намагався з нею пробитися до партійного керівництва. Закінчилося це тим, що за критику марксизму Руденка у 1974 році виключили з КПРС, а через рік і зі Спілки письменників.

Микола Руденко та його родина перебували під наглядом, але це не завадило йому підтримувати тісні стосунки з московськими правозахисниками **Андрієм Сахаровим** і **Петром Григоренком**.

Зліва направо: Микола Руденко, його дружина Раїса Руденко та Петро Григоренко з дружиною Зінаїдою. Київ, Конча-Заспа, вересень 1976 року

Руденко стає членом **радянського відділення «Міжнародної амністії»** і 18 квітня 1975 року був заарештований за правозахисну діяльність. Але цього разу у зв'язку з 30-річчям перемоги Миколу Руденка амністували як учасника війни.

Проте працювати Руденкові не давали, і коли він домагався відновити пенсію як інвалід війни, його в лютому-березні 1976 року, ввівши в оману, піддали психіатричній експертизі.

Однак знайшлися порядні лікарі, які не дали закрити письменника у психлікарні.

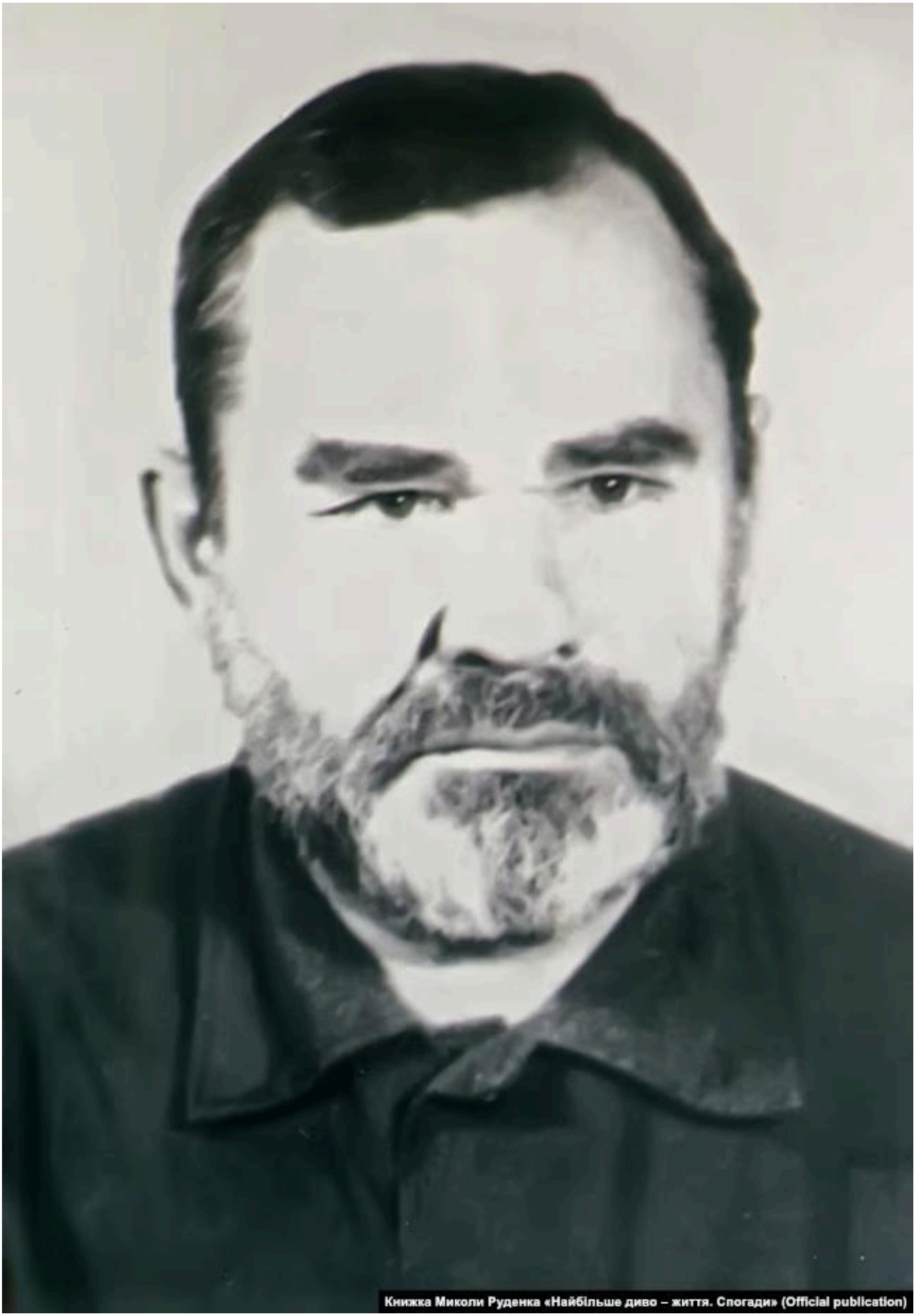

Микола Руденко в ув'язненні

Проголосив про створення Української Гельсінської групи

Вимушене визнання Радянським Союзом **Гельсінського акту** – міжнародно-правового документа, підписаного у 1975 році у Гельсінкі главами держав і урядів 33 європейських держав, а також США і СРСР, наштовхнуло Миколу Руденка на думку про проголошення легальної правозахисної діяльності.

І оскільки в Україні не мали дозволу працювати іноземні журналісти, то Микола Руденко зібрав пресконференцію на квартирі Олександра Ґінзбурґа в Москві. 9 листопада 1976 року Микола Руденко оголосив про створення Української Гельсінської групи. Про це повідомили, зокрема, по Радіо Свобода.

Реакція режиму не забарилася. Через дві години після цього невідомі закидали камінням помешкання, де була дружина Миколи Руденка – **Раїса** разом із відомою дисиденткою **Оксаною Мешко**.

Оксана Мешко і Микола Руденко. Ірвінгтон, Нью Джерсі, США, 1989 року

Певний час КДБ вирішувало, як реагувати на новий «легальний» спротив, але вже у лютому 1977 року Руденка заарештовують і щоб вивести справу з Києва, об'єднують провадження із справою **Олекси Тихого** та влаштовують «судилище» у Дружківці на Донбасі.

За «антирадянську агітацію і пропаганду» інваліду-фронтовику Руденку дали 7 років таборів суворого режиму, а Тихому – 10 років особливого режиму як

«особливо небезпечному рецидивісту».

Десять років тому, до 40-річчя створення УГГ, Радіо Свобода зібрало факти, записало багато інтерв'ю і створило цикл публікацій про членів Української Гельсінської групи для спеціального проєкту – «Вони підірвали СРСР зсередини».

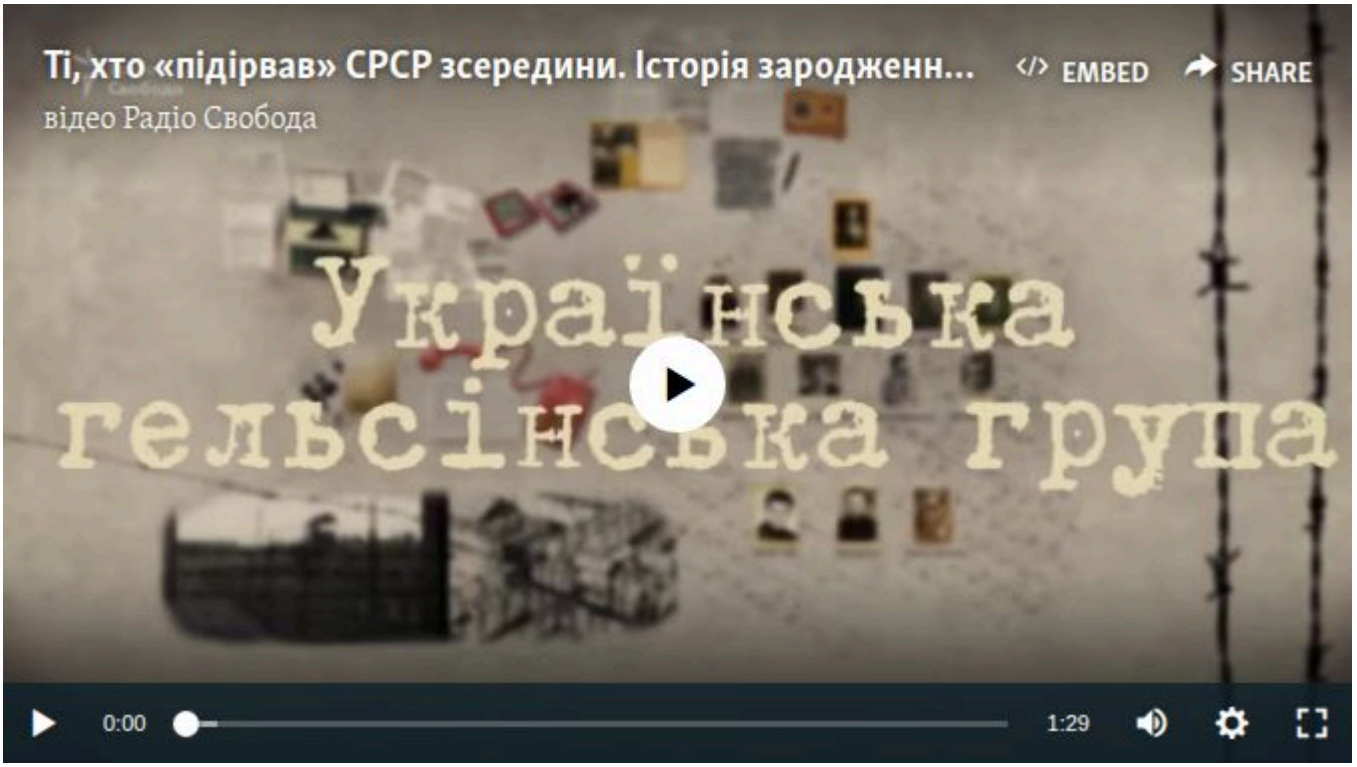

Письменник-фантаст небезпечний для системи

Процес у справі Руденка-Тихого, попри його повну закритість, все ж висвітлили на Радіо Свобода. Інші члени Української Гельсінської групи розуміли, що репресії будуть і до них.

> Про те, що членів Української Гельсінської спілки переслідують, знали у світі. Їх намагалися підтримувати. Зокрема, **Артур Кларк** – автор блокбастера «Космічна одіссея», назвав своїх героїв на честь радянських дисидентів, зокрема і Руденка.

Три десятиліття твори Миколи Руденка були заборонені до друку.

Його футурологічні романи спочатку читали із захопленням, а потім вони зникли з усіх бібліотек. Їх вилучили. Навіть згадки про поезію та прозу Руденка ретельно «вичищалися» цензорами. І тільки зі здобуттям Україною незалежності твори письменника й ученого повернулися до читача.

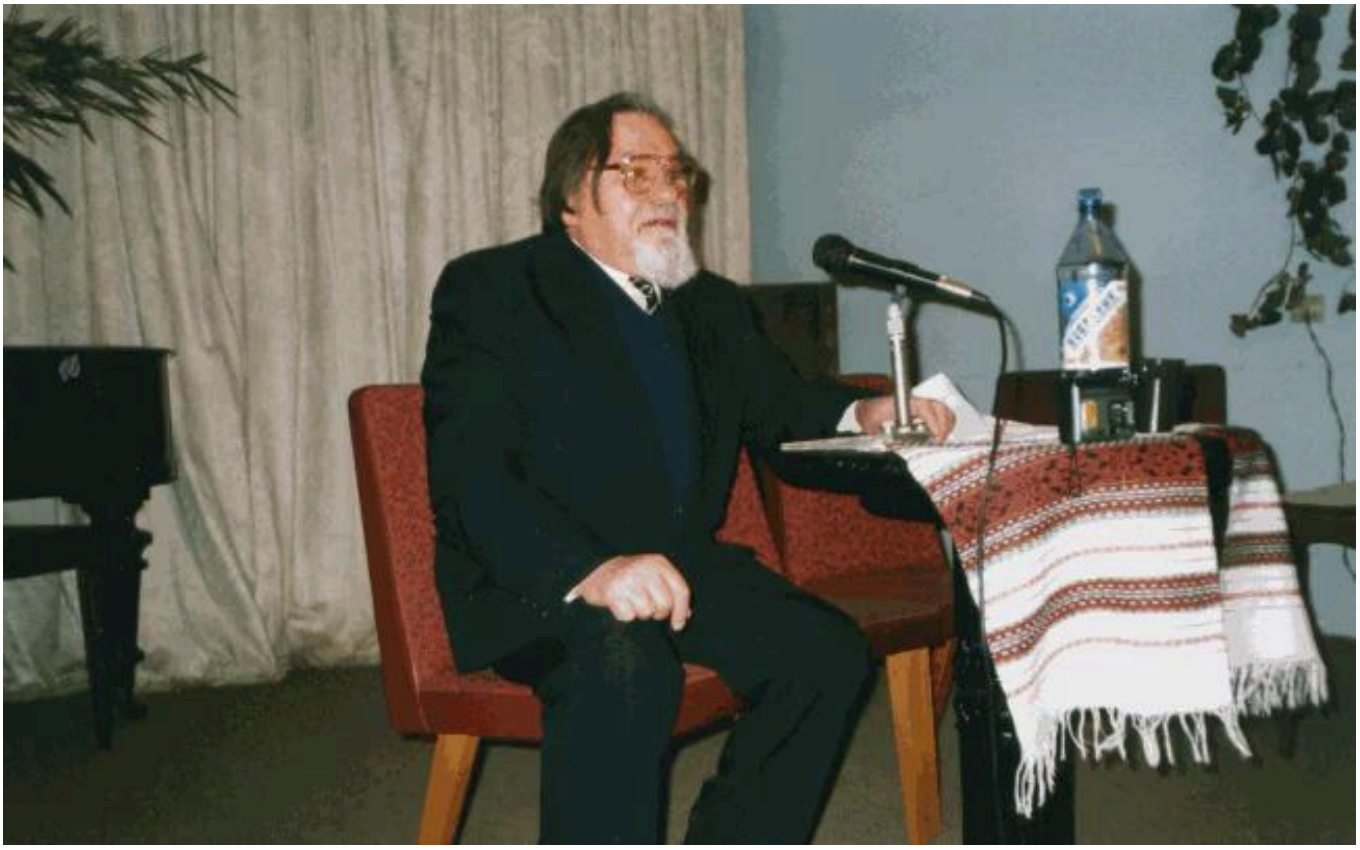

Микола Руденко

Однак, коли президентом України став **Віктор Янукович**, а міністром освіти **Дмитро Табачник**, то заплановане на 2010-й рік видання повного зібрання творів Миколи Руденка було вилучене з державної програми «Українська книга».

Народжений на Донбасі, у шахтарській родині, тяжко поранений у війні з гітлерівським нацизмом, засуджений радянським судом до 12 років неволі за відстоювання свободи і прав людини, футуролог

Микола Руденко навіть після смерті є небезпечним для головних тез інформаційної війни Кремля: «Донбасс – это русская земля», «украинцы – фашисты», «украинской культуры – нет» і путінської лінії нівелювання незалежності України та витворення новітнього аналога СРСР.

▸ Члени Української Гельсінської групи

Ірина Штогрін

На Радіо Свобода з жовтня 2007 року. Ведуча радіо і телеефірів, редактор спецпроєктів, старший вебредактор сайту

Facebook: Ірина Штогрін

Політика | Суспільство | Важливе на Свободі | Українська Гельсінська група

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.